

สถานการณ์ภิกษุณีในศรีลังกา

The situation of Buddhist nuns in Sri Lanka

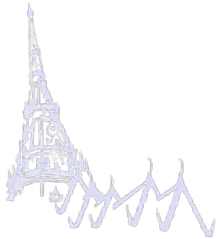
¹พระมหาพัฒน์ สหัทธสมันคง และ ²มนตรี สิริโรจนานันท์

¹Phra Mahaphat Sahasukmankong and ²Montree Sirarajanant

^{1,2}มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

^{1,2}Thammasat University, Thailand

Email: montree.sira@gmail.com

Received June 22, 2024; Revised June 26, 2024; Accepted June 30, 2024

บทคัดย่อ

การศึกษาทบทวนเรื่องของภิกษุณีสงฆ์ในประเทศศรีลังกา โดยเริ่มตั้งแต่ต้นของการก่อตั้งภิกษุณีสงฆ์ จนถึงสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน อันเนื่องมาจากข้อมูลเกี่ยวกับภิกษุณีสงฆ์ที่ทราบโดยทั่วไปนั้น พุทธศาสนิกชนชาวไทยโดยมากมีความรู้เพียงแค่ว่า ปัจจุบันนี้มีการบวชภิกษุณีที่ประเทศศรีลังกา ภูมิภาคของศรีลังกานั้นมีเรื่องของภิกษุณีสงฆ์อยู่ตั้งแต่เริ่มมีการวางรากฐานพุทธศาสนาที่ประเทศศรีลังกา อย่างไรก็ตาม ด้วยปัญหาจากการรุกรานโดยต่างชาติที่ไม่ได้นับถือพุทธศาสนาเกิดขึ้น ทำให้ภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์เสื่อมสั่นไป เมื่อมีการรื้อฟื้นพระพุทธศาสนาขึ้นมาใหม่ แต่ไม่มีการรื้อฟื้นภิกษุณีสงฆ์ขึ้นมาใหม่เพราะคณะสงฆ์เถรวาทที่มาทำการรื้อฟื้นให้ชนไม่มีภิกษุณีสงฆ์ ต่อมาได้มีความพยายามในการรื้อฟื้นภิกษุณีสงฆ์ขึ้นมาโดยกลุ่มภิกษุสงฆ์บางนิกายเป็นผู้สนับสนุน แม้จะสามารถอุปถัมภ์ให้เกิดมีภิกษุณีสงฆ์ขึ้นมาได้และได้มีส่วนช่วยในการอุปสมบทให้สตรีจากต่างประเทศรวมถึงประเทศไทย แต่การกระทำนี้ก็มีเสียงคัดค้านเช่นเดียวกัน โดยวิถีชีวิตของภิกษุณีในประเทศศรีลังกาก็ยังไม่ได้รับสิทธิของความเป็นนักบวชทุกประการ ยังมีปัญหาขัดแย้งระหว่างภิกษุสงฆ์ต่างนิกายกันและรัฐบาลของศรีลังกาไม่ได้รับรองสถานภาพของภิกษุณีสงฆ์อย่างเป็นทางการ

คำสำคัญ: สถานการณ์; ภิกษุณี; ศรีลังกา

Abstract

This academic article aims to study and review the issue of Bhikkhuni in Sri Lanka, spanning from the establishment of the Bhikkhuni Sangha to the present situation. Most Thai Buddhists were only aware of the current existence of Bhikkhuni ordination in Sri Lanka. However, the history of Buddhism in Sri Lanka includes the presence of the Bhikkhuni Sangha.

Unfortunately, foreign invasions, which did not support Buddhism, led to the disappearance of the Bhikkhu and Bhikkhuni Sangha. When Buddhism was reinstated, the Bhikkhuni Sangha was not revived because the Theravada Sangha that was established did

not include a Bhikkhuni Sangha. The subsequent efforts were to revive the Bhikkhuni Sangha with support from certain sects of Bhikkhus. Although there were successful efforts to revive the Bhikkhuni Sangha, leading to the ordination of women from foreign countries, including Thailand, there has also been opposition to this action.

Additionally, the living conditions of Bhikkhunis in Sri Lanka are challenging, as they do not have all the rights and face conflicts with Bhikkhu sangha from different sects. Furthermore, the Sri Lankan government has not officially recognized the status of Bhikkhunis.

Keywords: Situation; Buddhist nuns; Sri Lanka

บทนำ

ในอดีตกาล ในยุคสมัยที่ประชาชนในชมพูทวีป (ประเทศอินเดียปัจจุบัน) ยังไม่ได้รู้จักพระสัมมาสัมพุทธเจ้ารวมถึงพระธรรม พระพุทธศาสนาไม่ใช่ศาสนาแรกที่เกิดขึ้น ศาสนาที่แพร่หลายและเป็นที่รู้จักกันดีในดินแดนชมพูทวีป คือ ศาสนापราหมณ์ พวกพราหมณ์นั้นให้ความสำคัญกับบุรุษในการเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม แม้แต่ทวยเทพเองถึงจะมีเทพที่อยู่ในอิทธิฤทธิ์แต่ก็สำคัญน้อยกว่าเทพที่อยู่ในบุริสภาวะมาก (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2562) เมื่อพระพุทธเจ้าทรงเผยแผ่พุทธศาสนา ทรงอนุญาตให้สตรีได้มีโอกาสในการอุปสมบท สตรีที่ได้รับการอุปสมบทเป็นภิกษุณีแล้วได้รับการยอมรับจากสังคมชาวพุทธในฐานะของนักบวช ซึ่งการอุปสมบทเป็นภิกษุณีนี้นั้นทำให้พระพุทธศาสนาประกอบด้วยบริษัท 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา ซึ่งจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ แม้เมื่อพุทธศาสนาสูญสิ้นไปจากอินเดียด้วยน้ำมือของผู้รุกรานชาวมุสลิม พุทธศาสนาได้โดดเด่นอยู่ในศรีลังกามีบันทึกถึงความเจริญรุ่งเรืองของภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ จนเมื่อเวลาผ่านไปสถานการณ์แปรเปลี่ยนภิกษุณีได้อันตรธานไปจากศรีลังกา แต่ปัจจุบันก็ได้มีความพยายามรื้อฟื้นภิกษุณีสงฆ์ขึ้นมาอีกครั้งอันส่งผลต่อเนื่องมาถึงประเทศไทย จึงสมควรที่จะพิจารณาถึงสถานการณ์ของภิกษุณีสงฆ์ในศรีลังกาปัจจุบันว่า ภิกษุณีเหล่านั้นอยู่ในสถานภาพและมีความเป็นอยู่เช่นไร

บริบทของสตรีในยุคพุทธกาล

ในยุคพุทธกาล พวกพราหมณ์นั้นให้ความสำคัญกับบุรุษในการเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม บุรุษได้รับการศึกษาในขณะที่สตรีนั้นไม่มีโอกาสเพราะการสอนแบบ”อุปัชฌ์”อันมีความหมายตามรูปศัพท์ว่า “การนั่งลงใกล้” (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2562) ย่อมไม่เหมาะกับสตรีที่จะขอเข้ารับการศึกษาที่อาจเป็นมลทินต่อชื่อเสียงของทั้งศิษย์และครู นอกจากแนวทางแบบศาสนาพราหมณ์ที่เป็นค่านิยมหลักในยุคนั้น ในสมัยพุทธกาลนั้นก็เริ่มมีเหล่าสมณะที่ปฏิเสธแนวทางของพวกพราหมณ์อยู่ด้วยบุคคลเหล่านี้ก็ได้รับการนับหน้าถือตาในสังคมด้วยความเป็นผู้ทรงศีลที่แสวงหาสัจธรรม แต่การจะปฏิบัติธรรมเช่นเหล่าสมณะ ก็ไม่ใช่หนทางที่สตรีจะกระทำได้ เพราะสตรีมีคุณสมบัติเฉพาะเพศของตนหลายประการไม่เอื้อให้สามารถปลีกวิเวกเข้าสู่ป่าเพียงลำพังได้

(สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2562) ความข้อนี้อาจสะท้อนมาจากศีลของภิกษุณีที่มีมากกว่าภิกษุจำนวนมากซึ่งสาเหตุหนึ่งคือ ข้อจำกัดทางกายนี้นั่นเอง

เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วทรงเผยแผ่พุทธศาสนาให้ประชาชนทั่วไปได้ปฏิบัติและประพฤติตนได้บรรลุธรรมเป็นอย่างมาก ไม่เพียงการอุปสมบทให้กับเหล่าบุรุษที่มีความศรัทธาเท่านั้น พระองค์ยังได้อนุญาตให้สตรีได้มีโอกาสในการอุปสมบทเช่นกัน การอุปสมบทเป็นภิกษุณีของสตรีผู้เป็นพุทธศาสนิกชนคือ การเข้าสู่ความเป็นนักรบวชในพระพุทธศาสนาโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประพฤติพรหมจรรย์จนเข้าสู่พระนิพพาน การบวชเป็นภิกษุณีนั่นเป็นการปฏิบัติตามพุทธบัญญัติเพื่อเข้าสู่หมู่ภิกษุณีสงฆ์ ซึ่งทั้งการดำรงตนเป็นภิกษุณีนับแต่การเข้าสู่หมู่ภิกษุณีได้นั้นมีกำหนดด้วยข้อปฏิบัติทางวินัย ผู้เข้ามาแล้วต้องประพฤติตามธรรมวินัยของบรรพชิต เห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าไม่ได้กีดกันหรือมีอคติต่อสตรี การที่พระพุทธเจ้าได้ทรงประทานการอุปสมบทเป็นภิกษุณีแก่สตรีเช่นเดียวกับที่บุรุษสามารถออกบวชเป็นพระภิกษุ ทำให้สตรีที่ได้รับการอุปสมบทเป็นภิกษุณีแล้วได้รับการยอมรับจากสังคมชาวพุทธในฐานะของนักรบวชซึ่งการอุปสมบทเป็นภิกษุณีนั่นทำให้พระพุทธศาสนาประกอบด้วยบริษัท 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา

สถานภาพของสตรีในสังคมพราหมณ์สมัยพุทธกาลที่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลการครอบงำของพราหมณ์นั้น สตรีมีฐานะทางสังคมต่ำกว่าบุรุษ สตรีไม่สามารถดูแลตัวเองได้ต้องมีบุรุษคุ้มครอง สตรีถูกมองว่าเป็นเพียงทรัพย์สินสมบัติของสามี สตรีมีหน้าที่เพียงให้กำเนิดบุตร สตรีมีหน้าที่เพียงคอยปรนนิบัติดูแลสามีและลูก ๆ หากสตรีไม่สามารถมีบุตรชาย อาจต้องทนให้สามีมีภรรยาใหม่ แต่หากให้กำเนิดบุตรชายได้ก็จะได้รับการยกย่องจากครอบครัวของทางสามี จากบริบทของสังคมอินเดียในยุคพุทธกาลที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าเมื่อพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้มีการตั้งภิกษุณีสงฆ์ เมื่อสองพันกว่าปีก่อนนั้น ถือว่าเป็นเรื่องแปลกใหม่เป็นการยอมรับสตรีว่า มีความสามารถทางสติปัญญาเทียบเท่าผู้ชายได้ การที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตการสถาปนาภิกษุณีสงฆ์ในช่วงเวลาที่ผู้หญิงถูกบีบคั้นกดดันให้อยู่ในสถานะที่ต่ำต้อยในสังคม เป็นการแสดงให้เห็นถึงความกล้าหาญและความเมตตาของพระองค์ การที่พระองค์ทรงอนุญาตให้เมื่อนักบวชสตรีช่วยให้สตรีทั้งหลายจะสามารถกำหนดชะตาชีวิตของตนเองได้สิ่งนี้นับว่า เป็นแนวคิดที่ก้าวหน้ามากเป็นการปฏิรูปสังคมอินเดียสมัยโบราณ รื้อระบบโครงสร้างความคิดมอบความเป็นธรรมให้แก่สตรีเท่าที่บริบทจะเอื้ออำนวย เพราะพระพุทธศาสนาถือหลักการว่า ไม่ว่าบุรุษหรือสตรีก็มีศักยภาพจะบรรลุธรรม เข้าถึงสัจธรรมได้เช่นเดียวกัน

กำเนิดภิกษุณีสงฆ์ถึงภิกษุณีสงฆ์ในศรีลังกา

ภิกษุณีเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อพระนางมหาปชาบดีโคตมี ดัดสินพระทัยที่จะสละโลก จึงได้เสด็จไปกราบทูลขออุปสมบทต่อพระพุทธเจ้าถึง 3 ครั้ง แต่ไม่ได้รับอนุญาต ด้วยเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรมของอินเดียยุคนั้นผู้หญิงถูกกีดกันในทุกทาง ถ้าหากพระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ผู้หญิงได้เป็นนักรบวชในพุทธศาสนา สังคมอินเดียขณะนั้นอาจจะยอมรับไม่ได้ จึงทรงปฏิเสธไปถึงสามครั้งแรก แต่เมื่อพระอานนท์ได้เข้าไปทูลขอการอุปสมบทต่อพระพุทธเจ้าแทนพระนางปชาบดี พระอานนท์ได้ทูลถามถึงศักยภาพของสตรีในการบรรลุธรรม พระพุทธองค์จึงทรงอนุญาตให้พระนางปชาบดีบวชเป็นภิกษุณีได้ และประทาน

การอุปสมบทแก่พระนางปชาบดี โดยมีเงื่อนไขว่า พระนางจะต้องทรงรักษา ครุธรรม 8 ประการ เมื่อพระนางปชาบดีโคตรมี ได้ขอบรรพชาอุปสมบทกับพระพุทธเจ้า โดยแสดงเจตนาอันแรงกล้า แม้เมื่อพระพุทธองค์ทรงแสดงครุธรรม 8 ประการ เป็นเงื่อนไขให้รับปฏิบัติก็ทรงยินยอม พระนางปชาบดีโคตรมี จึงทำให้พุทธศาสนาเกิดมีภิกษุณีขึ้นเป็นรูปแรก (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) อย่างไรก็ตาม ในการที่พระพุทธเจ้าไม่ได้อนุญาตในทันทีนั้น อาจจะทำให้มีผู้แย้งว่า พระองค์ทรงทนการรบกวนของพระอานนที่ไม่ได้ เหตุนี้ไม่ควรเป็นเช่นนั้น ดังที่ ฌชปภา วาสินได้อธิบายไว้ว่า การประดิษฐานภิกษุณีสงฆ์เป็นพุทธประสงค์แต่แรกของพระพุทธเจ้า เป็นธรรมเนียมของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ที่ต้องมีพุทธบริษัท 4 เสมอ และพุทธดำรัสตอบพระยามารที่มารอาธนาให้ปรินิพพานแสดงให้เห็นว่า พระองค์ทรงใส่พระทัยกับการคงอยู่ของภิกษุณี (ฌชปภา วาสิน, 2555) หลังจากมีการตั้งสถาบันภิกษุณีแล้ว ผู้หญิงจำนวนมากได้เข้ามาสู่คณะสงฆ์ ภิกษุณีจำนวนมากได้บรรลุธรรมในระดับต่าง ๆ ภิกษุณีบางรูปก็ได้รับการชื่นชมจากพระพุทธเจ้าว่า เป็นเอตทัคคะ ความสำเร็จในทางธรรมของสตรีเหล่านี้แสดงให้เห็นโดยชัดเจนว่า สตรีก็สามารถบรรลุธรรมได้

จุดเริ่มต้นของภิกษุณีในศรีลังกานั้นถือว่า อยู่ในช่วงหลังพุทธกาล คือ เมื่อพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่มาสู่ศรีลังกาครั้งแรกในรัชสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ซึ่งได้กระทำการสังคายนาพระไตรปิฎกและปฏิรูปคณะสงฆ์ พระเจ้าอโศกได้ส่งสมณทูต 9 สายไปยังดินแดนต่าง ๆ หนึ่งในนั้น คือ สายของพระมหินทเถระ ผู้เป็นพระราชโอรสไปที่ศรีลังกา สามารถชักจูงพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ (วัชระ งามจิตเจริญ, 2561) กษัตริย์ศรีลังกาให้ทรงนับถือศาสนาพุทธ พระองค์ทรงมีศรัทธาแรงกล้าและทำให้มีการบวชกุลบุตรชาวสิงหลเป็นพระภิกษุจำนวนมาก ในคัมภีร์ทีปวงศ์ บันทึกประวัติศาสตร์ของศรีลังกาว่า พระนางอนุฬา พระมเหสีของพระอนุชาของพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ ทรงฟังธรรมจากพระมหินทเถระแล้ว ได้ดวงตาเห็นธรรม ประสงค์จะบวช แต่พระมหินทเถระไม่สามารถบวชให้ได้ เพราะการที่สตรีจะบวชเป็นภิกษุณีได้นั้นต้องบวชจากสงฆ์สองฝ่าย พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ จึงส่งราชทูตไปขอพระภิกษุณีจากพระเจ้าอโศกมหาราชมาบวชให้แก่กุลสตรีชาวสิงหล ซึ่งพระเจ้าอโศกมหาราชได้โปรดให้พระสังฆมิตตาเถรีพระธิดามาให้ตามประสงค์ จนภิกษุณีสงฆ์ก่อกำเนิดขึ้นในแผ่นดินศรีลังกาการประดิษฐานพุทธศาสนารวมถึงภิกษุณีสงฆ์ในตอนนั้นจึงกระทำได้ง่าย เพราะเริ่มที่สถาบันกษัตริย์ แม้ในการต่อมาก็มีผู้อุปถัมภ์ภิกษุณีโดยตลอด ภิกษุณีสงฆ์จึงเจริญควบคู่มากับภิกษุสงฆ์ (ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, 2550) เรื่องภิกษุณีจึงมิใช่เรื่องใหม่สำหรับชาวศรีลังกา การมีภิกษุณีหลังที่แตกต่างนี้ควรนับเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะทำให้ เมื่อถึงยุคปัจจุบันความเห็นในเรื่องภิกษุณีในศรีลังกาจึงแตกต่างไปจากพุทธเถรวาทในที่อื่น

เมื่อศรีลังกาถูกรุกรานโดยกษัตริย์ต่างศาสนาเพราะภัยสงคราม กษัตริย์ราชวงศ์โจฬะ ผู้เป็นชาวทมิฬจากอินเดียได้นับนถือนศาสนาฮินดู แม้จะมีกษัตริย์ทมิฬที่ไม่รู้ศาสนาอื่นแต่บางพระองค์ก็ทำให้เกิดความยากลำบากศาสนิกชนต่างศาสนา เมื่อกษัตริย์ชาวสิงหลที่เป็นพุทธศาสนิกชนขึ้นมาอำนาจบางครั้งก็ขัดแย้งรุนแรงกับศาสนจักรจนในที่สุดพระพุทธศาสนาเกือบเสื่อมโทรมและเกือบสูญหายไปจากแผ่นดินลังกา ภายหลังกษัตริย์วิชัยพาหุได้ขึ้นครองราชย์ช่วง พ.ศ. 2282 - 2290 จึงได้ฟื้นฟูพระพุทธศาสนาขึ้นมาใหม่ในตอนนั้นเมื่อสำรวจทั่วเกาะลังกาไม่ปรากฏว่า พบพระภิกษุ มีเพียงสามเณรชื่อว่า สามเณรสรณังกร เท่านั้น

ที่เหลืออยู่ พระองค์จึงได้ส่งราชทูตมาประเทศไทย หรือสยาม ณ ขณะนั้น เพื่อขอพระภิกษุสงฆ์ไทยไปบวชสามเณรสรณังกรและกุลบุตรศรีลังกาให้เป็นพระภิกษุ โดยสยามขณะนั้นอยู่ในช่วงในกรุงศรีอยุธยา ตรงกับรัชสมัยของพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ พระองค์ได้ทรงส่งพระสมณทูตนำโดยพระอุบาลีมหาเถระไปบวชให้แก่กุลบุตรชาวสิงหล จนเกิดนิยายสยามวงศ์สืบทอดมาตราบปัจจุบัน นอกจากนี้ในเวลาต่อมาก็ได้มีการเกิดนิยายอมรปุรจากพระภิกษุชาวลังกาที่ไปอุปสมบทจากประเทศพม่า และรามัญนิยาย จากพระภิกษุชาวลังกาที่ไปอุปสมบทจากเมืองมอญ แม้จะมีถึงสามนิยายแต่พุทธศาสนาในศรีลังกาได้ฟื้นฟูขึ้นมาจนเจริญรุ่งเรือง ความที่พุทธศาสนาสยามวงศ์ซึ่งมีต้นมาจากทางสยามนั้นมีแต่พระภิกษุ ไม่มีพระภิกษุณี ย่อมไม่มีการฟื้นฟูภิกษุณีสงฆ์ในศรีลังกาขึ้นมาได้ จึงต้องถือว่า ภิกษุณีสงฆ์สังฆสังส์ไปโดยปริยาย เช่นเดียวกับนิยายอื่นที่ได้รับมาจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ก็ไม่มีวงศ์ภิกษุณีเช่นกัน (दनय प्रिषा पैम प्रसिथी, 2565) แต่ยังคงมีภิกษุณีในสยามหายานที่เจริญรุ่งเรืองในดินแดนที่นับถือพุทธแบบมหายานอย่าง เกาหลี จีน และไต้หวัน และภิกษุณีมหายานจะได้มีบทบาทเมื่อเกิดมีการเรียกร้องให้ฟื้นฟูภิกษุณีสงฆ์ขึ้นมาใหม่ในศรีลังกาอีกครั้ง

การรื้อฟื้นภิกษุณีสงฆ์และสถานการณ์ของภิกษุณีในศรีลังกา

สำหรับภิกษุณีในสายเถรวาทนั้น เริ่มมีความพยายามในการฟื้นฟูขึ้นที่ศรีลังกา พ.ศ. 2446 เมื่อนาง แคเธอรีน เดอ อัลวิส (Catherine de Alwis) ได้เดินทางไปบวชในประเทศพม่าและเริ่มต้นการมี “ทศศีลมาตา” ขึ้นในศรีลังกา เมื่อเดินทางกลับมาแล้วได้รับการอุปถัมภ์จากภรรยาข้าหลวงชาวอังกฤษ โดยการสร้างอารามให้อาศัยเป็นจุดกำเนิดให้สตรีชาวศรีลังกาเข้ามาบวช (Suvira Bhikkhuni, 2021) อย่างไรก็ตามรัฐบาลก็ยังไม่รับรองสถานภาพ อันเนื่องจากสถานภาพที่ไม่ชัดเจน หนึ่งในผู้ที่มีบทบาทต่อการฟื้นฟูภิกษุณีในศรีลังกา คือ ท่านภิกษุณี ดร.โกโลนาเว กุสุมา ซึ่งได้เริ่มการพัฒนาสถานภาพของทศศีลมัตตานี้ก่อนจะพัฒนาไปสู่เรื่องภิกษุณีในภายหลัง ความคิดที่จะฟื้นฟูภิกษุณีสงฆ์ในศรีลังกาของภิกษุณีกุสุมาจึงไม่ใช่ความคิดชั่ววูบ แต่เริ่มจากความสนใจที่จะส่งเสริมสถานภาพของ “ทศศีลมาตา” ปัญหาอุปสรรคสำคัญขณะนั้น คือ ศรีลังกากำลังอยู่ในภาวะ “สงครามกลางเมือง” ความไม่สงบขยายจากภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงใต้ไปยังส่วนต่าง ๆ ของประเทศ รวมทั้งความเชื่อที่ว่า “ภิกษุณีสงฆ์ในศรีลังกานั้นสูญสิ้นไปและไม่สามารถฟื้นคืนชีพมาได้อีกแล้ว ต้องรอจนถึงยุคพระศรีอริยเมตไตรย” ต่อมาภิกษุณีกุสุมาได้เข้าพบประธานาธิบดี (ไม่ได้บอกชื่อในการให้สัมภาษณ์แต่น่าจะเป็น ประธานาธิบดีคนที่ 2 Junius Richard Jayewardene ครองตำแหน่งระหว่างปี พ.ศ. 2521 - 2532) ซึ่งตอบตรง ๆ ว่า “ผมคงไม่เข้าไปยุ่งในเรื่องนี้” แต่ก็ไม่ยอมแพ้เสนอว่า อย่างน้อยกระทรวงพุทธศาสนาควรมีแผนที่รับผิดชอบเรื่องนี้โดยตรง ในที่สุดประธานาธิบดีก็หาทางออกโดยการให้ภริยาของท่านเข้ามารับรู้ดูแลเรื่องนี้ สามเดือนต่อมาได้รับหนังสือจากประธานาธิบดีให้ไปพบรัฐมนตรีกระทรวงพุทธศาสนาและผู้เกี่ยวข้อง ผล คือ สถาบันการศึกษาของพระสงฆ์ซึ่งเดิมเปิดรับเฉพาะภิกษุสงฆ์เท่านั้นจึงเปิดให้แม่ชีเข้าไปศึกษา (BSV Dhamma Talks, 2017)

ถึงทศศีลมาตาจะได้รับการยอมรับมากขึ้น แต่สตรีที่มีจิตศรัทธาบางคนได้ทบทวนรูปแบบการบวชอื่น โดยย้อนพิจารณาไปถึงการบวชแบบดั้งเดิม คือ การบวชเป็นภิกษุณี ดังนั้น รูปแบบการบวชเป็นภิกษุณีจึงได้เริ่มขึ้น โดยใน พ.ศ. 2531 มีทศศีลมาตาจำนวน 11 รูปเดินทางไปอุปสมบทเป็นภิกษุณีที่วัดซีโหล

ลอสแอนเจลิส สหรัฐอเมริกา ต่อมาใน พ.ศ. 2536 ได้มีการประชุมสตรีชาวพุทธนานาชาติที่ประเทศศรีลังกา จากการประชุมครั้งนี้ได้จุดประกายให้ทศศีลมาตาและสตรีชาวศรีลังกามุ่งสู่การบวชภิกษุณี จนใน พ.ศ. 2539 ทศศีลมาตาจำนวน 10 รูปเดินทางไปรับการอุปสมบทที่สาธารณรัฐอินเดียโดยจัดโดยคณะของภิกษุและภิกษุณีชาวเกาหลี จากนั้น พ.ศ. 2541 ทศศีลมาตาจำนวน 20 รูปเดินทางไปอุปสมบทที่พุทธคยา ประเทศอินเดียโดยคณะภิกษุณีได้หวนจากวัดโพทงซันเป็นผู้จัดการบวชให้ และในปีเดียวกันนี้พระสุมังคลมหาเถระ เมืองดัมบุละ ประเทศศรีลังกาได้จัดอุปสมบทภิกษุณีปีละ 2 ครั้ง ๆ ละ 30 รูป และ พ.ศ. 2543 ทศศีลมาตาจำนวน 30 รูปเดินทางไปอุปสมบทเป็นภิกษุณีที่วัดโพทงซัน ในช่วงแรกที่กล่าวไปนั้นมีการจัดบวชในที่ที่ต่างกัน ไป ดูราวกับไม่อาจจะรวมให้เป็นภิกษุณีสงฆ์แห่งลังกาได้ อย่างไรก็ตามการฟื้นฟูภิกษุณีสงฆ์ในศรีลังกาเริ่มกล่าวได้ว่า มีความสำเร็จ เมื่อมีการบวชต่อเนื่องกันทุกปีโดยมีพระสุมังคลมหาเถระ เจ้าอาวาสวัดดัมบุละนิกายสยามวงศ์เป็นประธาน พระเถระรูปนี้ถือเป็นพระเถระที่มีความคิดที่แตกต่างไปจากพระสยามนิกายในศรีลังกา เช่น การปฏิเสธชนชั้นวรรณะ เพราะแม้พุทธศาสนาไม่มีเรื่องของวรรณะ และพุทธศาสนาสยามนิกายที่ได้รับการช่วยเหลือกรุงศรีอยุธยานั้นจะเป็นประเทศที่ไม่มีเรื่องของชนชั้นวรรณะ แต่ศรีลังกาได้รับอิทธิพลจากพราหมณ์ฮินดูเป็นเวลานานจึงมีการสวณการบวชไว้ให้กับคนในวรรณะสูง พระสุมังคลมหาเถระพิจารณาเห็นว่า ไม่สมควร ไม่สอดคล้องกับหลักพุทธศาสนาจึงจัดการบรรพชาอุปสมบทโดยไม่จำกัดชั้นวรรณะ เมื่อท่านเห็นว่าทศศีลมาตาปรารถนาจะบวชเป็นภิกษุณีจึงได้จัดการอุปสมบทภิกษุณีสงฆ์ขึ้นเอง แม้จะได้มีความพยายามจนสามารถจัดการบวชภิกษุณีได้แล้วก็ตาม ไขว่คว้าปัญหาเกี่ยวกับเรื่องภิกษุณีจะจบไปทันที ความเห็นเรื่องภิกษุณีในประเทศศรีลังกา มีทั้งฝ่ายที่เห็นด้วยและฝ่ายที่คัดค้านต่อเนื่องกันมาเป็นทศวรรษแล้ว ที่น่าสนใจ คือ เสียงค้านมักจะจำกัดอยู่ในเอกสารภาษาสิงหล ส่วนเสียงสนับสนุนนั้นมีเอกสารให้อ่านเป็นภาษาอังกฤษมากพอควร อีกทั้งในการศึกษาข้อมูลของเสียงค้านก็มักจะได้จากเอกสารของผู้สนับสนุนนั่นเอง เช่น การคัดค้านการบวชภิกษุณีของพระภิกษุชื่อ คันโคทวิน โสมะ จากบทความเรื่องสนับสนุนสังฆเภท อันมาจากบริบทที่รัฐมนตรีกระทรวงศาสนาได้กล่าวขึ้นชมการฟื้นฟูภิกษุณีสงฆ์ที่เกิดขึ้นในศรีลังการาวกับว่า รัฐบาลยอมรับภิกษุณีสงฆ์แล้ว ข้อความบางส่วนมีอยู่ว่า ไม่ว่าสงฆ์ฝ่ายใดที่เพิกเฉยละเลยต่อข้อห้ามของคณะมหานายก (เทียบเท่ามหาเถรสมาคมของไทย) ทำสังฆกรรมภายในเขตสีมาเท่ากับทำสังฆเภทให้เกิดขึ้นในคณะสงฆ์ความผิดนี้ร้ายแรงเทียบเท่าอนันตริยกรรม กล่าวคือ ท่านโสมะอ้างว่า การรื้อฟื้นภิกษุณีสงฆ์นั้นขัดต่อคณะมหานายกขัดต่อพระธรรมวินัยเป็นสังฆเภทการสนับสนุนของรัฐมนตรีเท่ากับเป็นการสนับสนุนให้เกิดสังฆเภท โดยท่านปัญญาสาระอ้างถึงเรื่องนี้ในบทความของท่านเรื่อง ผู้ขัดขวางภิกษุณีสงฆ์ ตัวท่านได้ว่า ข้ออ้างเหล่านี้ถูกตีตกไปหลายครั้งแล้วในอดีตที่ผ่านมาด้วยเหตุผลของพระธรรมวินัยการที่พระโสมะจ้วงจาบมหาเถระที่สนับสนุนการแบบภิกษุณีนั่นไม่ถูกต้องพร้อมทั้งยกรายชื่อของพระมหาเถระที่สนับสนุนภิกษุณีมาจำนวนหลายรูปมีทั้งผู้ที่เป็ดอกเตอร์ เป็นอาจารย์และผู้มีพรรษากาลมาก ฉะนั้นแล้วถือได้ว่า การอุปสมบทภิกษุณีสงฆ์นั้นมีมหาเถระของศรีลังการวมถึงพระภิกษุจากประเทศอื่น ๆ เข้าร่วมรับรองเป็นสักขีพยาน การประณามพระเถระเหล่านี้ว่า เป็นพระที่โง่เง่าตาบอดอย่างที่คุณโสมะกล่าวถึงนั้นดูจะเป็นการเกินเลย ท่านปัญญาสาระชี้ว่า พระเถระ ในคณะมหานายกที่ชี้แจงไม่ให้รัฐบาลยอมรับการบวชภิกษุณีนั้น มีชื่อและมีประวัติในทางอนุรักษนิยม ไม่ยอมรับการปฏิรูปอาจจะเป็นอันตรายต่อประโยชน์ของตน

ไม่ว่าจะเป็นการยกเลิกวรรณะ การครอบครองที่ดินและการกีดกันสตรี โดยยกข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์บางส่วน เช่น การที่สมัยก่อนคัดค้านนิกายอมรปุระ เพราะเป็นนิกายที่บวชให้แก่วรรณะต่ำ ซึ่งในเวลานั้นศรีลังกาอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษ แต่พระสงฆ์ส่วนหนึ่งก็ได้ทำหนังสือร้องเรียนถึงผู้สำเร็จราชการของอังกฤษให้เพิกถอนการก่อตั้งนิกายอมรปุระโดยให้เหตุผลว่า “ขัดกับศาสนาและพระราชประเพณีของกษัตริย์” แต่การคัดค้านนั้นก็ตกไป เพราะเมื่อเกิดคณะรามัญนิกายขึ้นก็มีการทำหนังสือขึ้นไปอย่างผู้ปกครองประเทศให้ยับยั้งนิกายใหม่เช่นกัน แต่ก็ไม่ได้รับการตอบสนอง รามัญนิกายนี้ก็เจริญรุ่งเรืองสืบมาเป็นที่ยอมรับในปัจจุบันว่า เป็นนิกายที่ 3 ของพุทธศาสนาในศรีลังกา ธัมมันทาสามณเริ (ปัจจุบันคือ ภิกษุณีธัมมันทา) ได้หยิบยกการห้ามบวชคนในวรรณะต่ำของมหานายกศรีลังกาศัยก่อน ที่อ้างว่าไม่สามารถกระทำได้ตามข้อเรียกร้อง เพราะเป็นเงื่อนไขที่สืบมาจากพระราชประเพณีในอดีต การปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงพระนิพพานนั้นไม่จำเป็นต้องบวชก็ได้ แม้เป็นฆราวาสหากปฏิบัติตามมรรคมีองค์ 8 ก็จะได้ถึงความหลุดพ้นเช่นกัน ดังนั้น คนในวรรณะต่ำจึงไม่ควรเสียใจหรือสูญเสียศรัทธาในพระพุทธศาสนา ควรจะเป็นโอกาสที่จะได้ฝึกความอ่อนน้อมถ่อมตนเพื่อจะได้เป็นบุญกุศลส่งให้ไปเกิดในวรรณะสูงในชาติหน้าและจะได้มีโอกาสบวชในบรรพพระพุทธศาสนาต่อไป ซึ่งทัศนะเช่นนี้ก็ถูกนำมาใช้กับเรื่องของการบวชภิกษุณี ในการประชุมของคณะมหานายกที่พุทธสวนพุทธศาสนานานาชาติที่อัสสิริยามหาวิหารเมืองแคนดี วันที่ 10 เมษายน 2541 เป็นการประชุมเพื่อหาจุดยืนที่จะปฏิเสธการอุปสมบทภิกษุณีสงฆ์ที่ดัมบุลละ มหานายกต้องการให้ทั้งฝ่ายรัฐและฝ่ายประชาชนหลีกเลี่ยงการให้การสนับสนุนภิกษุณีสงฆ์ จากข้อความนี้จะเห็นได้ว่า แม้แต่ในศรีลังกาเองก็ยังไม่มีความไม่ลงรอยกันในเรื่องของการบวชภิกษุณี คือ มีทั้งกลุ่มที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย ซึ่งผู้ที่ไม่เห็นด้วยนั้นดูจะมีอำนาจและอิทธิพลในคณะสงฆ์ศรีลังกามากกว่า อีกทั้งแสดงท่าทีชัดเจนว่า จะไม่ยอมให้มีภิกษุณี (ธัมมันทาสามณเริ, 2544)

แม้กระทั่งในเมืองดัมบุลละเองที่วัดของพระสุ่มังคะมหาเถระตั้งอยู่นั้น พระภิกษุบางรูปก็ได้แสดงความเห็นคัดค้านเช่นกันอย่างเช่น พระมันตาภาณี กล่าวกับปีซีปี 2541 “แม้พระพุทธเจ้าอนุญาตให้มีการบวชภิกษุณีได้ แต่พระองค์ทรงลังเลอย่างมาก เพราะสตรีเพศในโลกใบนี้ นั้นอ่อนแอ และถูกรังความจากผู้อื่น” และกล่าวอีกว่า “ภิกษุณีสงฆ์ไม่อาจรื้อฟื้นเพราะได้สาบสูญไปจากโลกนี้แล้ว” (Susannah Price, 2024) การต่อต้านภิกษุณีมีผลสำเร็จเมื่อทางการระงับบัตรประชาชนของภิกษุณีในหกปีต่อมา ซึ่งแม้จะไม่ได้อธิบายในแหล่งที่มาว่า เป็นผลจากการประชุมของคณะมหานายกที่เมืองแคนดีหรือไม่ แต่ก็มีความเป็นไปได้ว่าเป็นผลจากมติของที่ประชุมคราวนั้น การระงับบัตรประชาชนนี้เป็นประเด็นที่น่าสนใจ เพราะในขณะที่ชาวโลกมองว่ามีคณะภิกษุณีเถรวาทที่ศรีลังกา แต่สถานการณ์ที่เกิดขึ้นนั้น กลับมีการกีดกันผ่านกระบวนการทางกฎหมายและอาศัยความสัมพันธ์กับอำนาจรัฐโดยกลุ่มผู้ที่คัดค้านการบวชภิกษุณี ถึงกระนั้น การที่ประเทศศรีลังกามีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ แต่ไม่มีการปกครองที่รวมศูนย์แบบมหาเถรสมาคมของไทย และพระสงฆ์ศรีลังกายังแบ่งการปกครองออกเป็น 3 นิกาย การบังคับเรื่องภิกษุณีนี้นิ่งต่างจากของไทยที่มีคำสั่งของพระสังฆราชบัญชาห้ามไว้โดยตรง ดังที่ปรากฏในกรณีที่น่าย่นรินทร์ ภาจิต ให้ลูกสาว 2 คน คือ น.ส.สาระวัย 18 ปี และ ด.ญ.จงดีย์ วัย 13 ปี ออกบวชเป็นภิกษุณีและสามเณรีในปี 2471 สมเด็จพระมหาสมณเจ้า

กรมหลวงชินวราลงกรณ สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ 11 จึงมีรับสั่งห้ามมิให้มีการบวชภิกษุณี สิกขมานา และสามเณรี ซึ่งยังคงเป็นสิ่งที่คณะสงฆ์ไทยยึดถือมาจนถึงปัจจุบัน (ฉัตรสุมาลย์, 2551)

บทความต่างประเทศที่กล่าวถึงการอุปสมบทภิกษุณีในศรีลังกานั้น มีท่าทีที่เห็นด้วยกับการได้บวชเป็นภิกษุณีของสตรี อันอาจเป็นผลจากความคิดแบบสตรีนิยมที่เข้มแข็งในโลกตะวันตก เช่น นักข่าวสตรีจากบีบีซีที่เมืองโคลอมโบได้เขียนข่าวถึงภิกษุณีกุสุมา ผู้รายงานข่าวมีความเห็นอกเห็นใจต่อภิกษุณีอย่างเห็นได้ชัด และอธิบายว่า เหล่าภิกษุสงฆ์ซึ่งเป็นชายนั้น ส่วนใหญ่มีความเห็นว่า ภิกษุณีเป็นเหมือนนกยูงที่ไม่ยอมรับอำนาจ และเห็นว่า การที่ภิกษุณีที่มีความรู้และบวชมานานต้องอยู่ต่ำกว่าพระบวชใหม่นั้นไม่ถูกต้อง ซึ่งนี้อาจสะท้อนได้ว่า ผู้สื่อข่าวเองนั้นไม่เข้าใจถึงบริบทของภิกษุณีว่า เป็นอนุปสัมบัน (Frances Harrison, 2024) การละเลยต่อการพิจารณาความเห็นของฝ่ายภิกษุเถรวาทอันเป็นเรื่องของการปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัดที่เป็นจุดยืนของฝ่ายเถรวาท รวมทั้งนักวิชาการบางส่วนซึ่งมีแนวคิดที่ปฏิเสธครุธรรม 8 ว่าเป็นของที่ถูกแต่งขึ้นมาภายหลังนั้นก็เป็นการปฏิเสธความน่าเชื่อถือของหลักฐานชั้นต้นที่สำคัญที่สุดอย่างพระไตรปิฎกไปโดยสิ้นเชิง

ในส่วนที่ไม่เกี่ยวข้องกับการแสดงความเห็นในเรื่องการอุปสมบท แต่กล่าวถึงสถานะที่เกิดขึ้นกับภิกษุณีในศรีลังกาได้สะท้อนสถานะของภิกษุณีในศรีลังกาได้ว่า ค่อนข้างยากลำบาก และถูกปฏิเสธโดยไม่เป็นทางการแต่อาศัยกลไกอื่นเพื่อบีบคั้น รวมถึงการที่สตรีศรีลังกาบางส่วนเองก็ปฏิเสธการเข้าอุปสมบทเป็นภิกษุณีเช่นกัน เพราะพวกเขารู้สึกว่า การเป็นทศศีลมาตานี้ก็ให้ความเท่าเทียมต่อพวกเขาได้เพียงพอแล้ว (HARVARD DIVINITY SCHOOL, 2018) ข้อมูลจากชาวต่างประเทศทำให้ภาพของภิกษุณีศรีลังกาในมุมที่ไม่ได้ถูกถ่ายทอดจากภิกษุณีไทยปรากฏขึ้นมา ซึ่งแสดงให้เห็นว่า แม้ในประเทศศรีลังกาที่พวกเขาได้ไปเข้ารับการอุปสมบทนั้นภิกษุณีไม่ได้ถูกรับรองโดยสมบูรณ์ (BBC, 2019)

ในขณะที่การยอมรับในความเป็นภิกษุณินั้นยังมีปัญหาอยู่ในศรีลังกา ถึงแม้ผู้คัดค้านไม่เห็นด้วยแต่ก็มีผู้ที่พยายามต่อสู้เพื่อภิกษุณีอยู่เช่นกัน ในอัตชีวประวัติของนาง รันจนี ดา ซิลวา ได้กล่าวอ้างว่า ภิกษุณีมีความสำเร็จในการได้รับความศรัทธาจากชาวบ้าน จากการทํางานสังคมสงเคราะห์ให้แก่ผู้ศรัทธา จนได้รับการชื่นชมในสื่อสารมวลชนของศรีลังกา เธอเชื่อมั่นในการสนับสนุนของชาวบ้านทั่วไปว่า คือ หนทาง อย่างที่สื่อสารมวลชนของศรีลังกาได้สนับสนุนภิกษุณี และในปี 2562 (2019) รัฐบาลได้มีการช่วยเหลือด้านงบประมาณการศึกษาแก่ภิกษุณีเช่นเดียวกับภิกษุ สามารถจัดตั้งศูนย์ศึกษาแก่ภิกษุณี 11 แห่งในศรีลังกา (Suvira Bhikkhuni, 2021)

ผลกระทบจากการบวชภิกษุณีในศรีลังกาต่อประเทศไทย

การรื้อฟื้นภิกษุณีสงฆ์ในศรีลังกานั้นไม่ได้เพียงส่งผลกระทบในศรีลังกาเท่านั้นแต่ยังรวมถึงประเทศไทยด้วย โดยอาจนับเริ่มได้จากการที่มีการรื้อฟื้นภิกษุณีในไทยมีขึ้นอีกครั้งเป็นระลอกที่สองต่อจากสมัยที่นายอินทร์ ภาษิต ทำการอุกอาจให้ลูกสาวของตนครองผ้าเป็นบรรพชิต ในครั้งนี้นางวรรมย์ กบิลสิงห์ ได้สมทานศีล 8 แล้วเดินทางไปอุปสมบทที่ประเทศไต้หวันกับภิกษุณีสายมหายาน เมื่อกลับมาได้สร้าง “วัดทรงธรรมกัลยาณี” เป็นวัดสำหรับพระผู้หญิงขึ้นเป็นแห่งแรกในไทย ซึ่งก็ไม่สามารถเรียกว่า “วัด”

ได้เนื่องจากกฎหมายไม่อนุญาต ต่อมาเมื่อบุตรสาว คือ รศ.ดร.ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ได้ไปบวชที่ศรีลังกา เพื่อจะเป็นภิกษุณีเถรวาท แต่มหาเถรสมาคม (มส.) ซึ่งเป็นสถาบันที่กำกับดูแลคณะสงฆ์ไทย มีความเห็นไม่รับรองสถานะภิกษุณี (BBC NEWS ไทย, 2017)

เรื่องภิกษุณีในประเทศไทยนั้นแม้จะมีการถกเถียงในนักวิชาการและผู้เกี่ยวข้องอยู่บ้าง แต่ไม่เป็นเรื่องที่กระทบต่อสังคมไทยมากนัก นอกจากจะมีกระแสขึ้นมาเป็นระยะเมื่อเกิดเหตุการณ์บางอย่างขึ้นมา โดยเมื่อราวสิบปีก่อนได้มีการอุปสมบทให้แก่ภิกษุณีที่ภาคใต้ของไทยโดยคณะสงฆ์ต่างชาติ งานอุปสมบทครั้งนั้นมีการเชิญหน่วยงานภาครัฐให้เข้ามามีส่วนร่วมรับรู้ทั้งภาครัฐระดับท้องถิ่น รวมทั้งภาครัฐจากส่วนกลาง มีการทำหนังสือแจ้งไปยังสำนักนายกรัฐมนตรี อีกทั้งมีการทำหนังสือขอพระราชทานพระกรุณาจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นการบวชที่เปิดเผยอย่างเป็นทางการ โดยการอุปสมบทภิกษุณีนี้เกิดขึ้น ณ เขตพัทลุงของ “ทิพยสถานธรรมภิกษุณีอาราม” อันเป็นสำนักภิกษุณีตั้งอยู่ที่เกาะยอ จ.สงขลา มีคณะสงฆ์สองฝ่ายทั้งอุปชฌาย์ฝ่ายภิกษุและอุปชฌาย์ฝ่ายภิกษุณีมาร่วมประกอบพิธีการบวช อุปชฌาย์ฝ่ายภิกษุ คือ พระมหาสังฆนายกมหินทวงศ์ สังฆราชแห่งนิคมอมรปุระจากประเทศศรีลังกา มีพระกรรมวาจาจารย์ หรือพระคู่สวด มีปวัตตินีหรืออุปชฌาย์ฝ่ายภิกษุณี จากศรีลังกา (คมชัดลึก, 2557) การกระทำนี้มีการตอบโต้จากมหาเถรสมาคมโดยในการประชุมมหาเถรสมาคม เมื่อวันที่ 11 ธ.ค. 2557 ที่ประชุมได้พิจารณาเรื่องการบวชภิกษุณีในประเทศไทยแล้วเห็นว่า พระพุทธศาสนาสายเถรวาทไม่อาจบรรพชาสามเณรีและอุปสมบทสตรีเป็นภิกษุณีขึ้นได้อีก พร้อมกับมีมติให้เจ้าคณะพระสังฆาธิการทุกระดับ กวดขันให้มีการถือปฏิบัติตามประกาศพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลงกรณพระสังฆราชเจ้า เรื่องห้ามพระเณรไม่ให้บวชหญิงเป็นบรรพชิต พ.ศ. 2471 และพระวรธรรมคติของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก และมติมหาเถรสมาคม พ.ศ. 2545

ความเกี่ยวเนื่องเรื่องของภิกษุณีในศรีลังกากับไทยนั้น ปรากฏกรณีตัวอย่างของภิกษุณีปลาย หรือ หมอปลาย ซึ่งเป็นหมอดูที่มีชื่อเสียงในแวดวงชาวสารอยู่ช่วงหนึ่ง เมื่อเธอได้ไปบวชภิกษุณีที่ศรีลังกา แต่เมื่อเธอได้กระทำในสิ่งที่ไม่สมควรแก่สมณสาธูปก็ได้ก่อให้เกิดข้อครหาได้แม้จากผู้ที่ต้องการให้คณะสงฆ์มีการปรับปรุงให้ก้าวหน้าเข้ากับสถานการณ์ เช่น ไพรวลัย วรรณบุตรที่ได้ออกมาตำหนิการขายของของภิกษุณีปลายอย่างจริงจัง (สุรพศ ทวีศักดิ์, 2565) ซึ่งก็มีการโต้แย้งความเห็นของไพรวลัย โดยสุรพศ ทวีศักดิ์เช่นกัน อย่างไรก็ตามจากการอธิบายเรื่องความจำเป็นที่ต้องออกมาช่วยขายของโดยภิกษุณีปลายก็ได้ทำให้ทราบถึงสถานการณ์บางส่วนที่ภิกษุณีศรีลังกาต้องเผชิญด้วย เช่น จากคำอธิบายที่ว่า

“สงฆ์ไทยบิณฑบาต มีคนขับพอร์ตตลอด มีอาหารดี ๆ ฉัน มีทุกอย่างทำให้หมด มีแม่ครัว มีโรงครัว แต่ที่นั่นแม้แต่ที่ทานข้าวยังไม่มี ต้องนั่งพื้น อีกอย่าง คือ ชาวบ้านแถวนั้นไม่มีเงิน ที่จะแบ่งข้าวให้ภิกษุณีและพระสงฆ์ เพราะฉะนั้นเราจะต้องทำกันเอง ต้องซื้อผัก ต้องซื้ออาหาร ต้องซื้อตุ๋น ที่วัดไม่มีตุ๋น ทำให้ไม่สามารถถนอมอาหารได้ ผักเน่า มันมีช่วงที่เราหารออกไปนอกวัดไม่ได้ 5 วัน ต้องไปขุดมันมาฉันแทนข้าว อันนี้ไม่มีใครรู้นะคะ แล้วก็คิดว่า ภิกษุไทย คงงั้นน่าจะเจอสภาพที่ทรมาณขนาดนี้ แล้วก็บอกตรง ๆ ว่า ไม่คิดว่าจะไปเจอสถานการณ์แบบนั้นเหมือนกัน โยมที่ไปวัดเขาเอาดอกไม้ไปถวาย ไม่ได้มีสังฆทานเหมือนบ้านเรา

ไม่มีการถวายปัจจัย วันดีคืนดีอาหารที่ภิกษุณีไม่มีฉัน ชาวบ้านก็มาขอเราก็กินต้องอดไปเลย 1 วัน เพื่อที่จะเอาอาหารใช้ชาวบ้าน นี่คือปัญหาที่จะต้องออกมาทำแบบนี้” (ผู้จัดการออนไลน์, 2565)

ปัญหาที่เกิดขึ้นนี้อาจเป็นได้ด้วยเหตุผลว่า ประเทศศรีลังกากำลังอยู่ในภาวะที่เลวร้ายอย่างรุนแรงทางด้านเศรษฐกิจทั้งจากกับดักหนี้ที่รัฐบาลก่อและสถานการณ์เรื่องไข้หวัดโควิด-19 กำลังระบาดไปทั่วโลก ถึงกระนั้นสิ่งที่ภิกษุณีปลายได้เล่ามาก็สะท้อนภาพบางอย่างที่แตกต่างของประเทศไทยและประเทศศรีลังกาได้เช่นกัน

ภิกษุณีเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อพระนางมหาปชาบดีโคตมีได้เสด็จไปกราบทูลขอพระราชทานแสดงครุธรรม 8 ประการ เป็นเงื่อนไขให้รับปฏิบัติก็ทรงยินยอม หลังจากมีการตั้งสถาบันภิกษุณีแล้วผู้หญิงจำนวนมากได้เข้ามาสู่คณะสงฆ์ ภิกษุณีจำนวนมากได้บรรลุนิพพานในระดับต่าง ๆ ต่อมาเมื่อพุทธศาสนาได้เผยแผ่มาสู่ศรีลังกาครั้งแรกในรัชสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช พระมหินทเถระได้ชักจูงพระเจ้าทวานัมปิยติสสะ กษัตริย์ศรีลังกาให้ทรงนับถือศาสนาพุทธ ทำให้ต่อมาภิกษุณีสงฆ์ก็กำเนิดขึ้นในแผ่นดินศรีลังกา จนในที่สุดพุทธศาสนาก็เสื่อมโทรมและเกือบสูญหายไปจากศรีลังกา ทำให้ต้องมีการฟื้นฟูพุทธศาสนาขึ้นใหม่ แต่ไม่มีการฟื้นฟูภิกษุณีสงฆ์ในศรีลังกาขึ้นมาได้ จึงต้องถือว่า ภิกษุณีสงฆ์สิ้นวงศ์ไปโดยปริยาย ก่อนที่จะเกิดมีการเรียกร้องให้ฟื้นฟูภิกษุณีสงฆ์ขึ้นมาใหม่ในศรีลังกาอีกครั้งอย่างจริงจังในยุคปัจจุบัน ทั้งจากอุบาสกผู้มีชื่อเสียงอย่าง อนาคตริทธรรมปาละ จนมีการจัดตั้ง ทศศีลมาตารึ้นมา จนเมื่อประมาณเกือบสามสิบปีก่อนจึงเริ่มต้นการฟื้นฟูภิกษุณีขึ้นมา ถึงอย่างนั้นความเห็นเรื่องภิกษุณีในประเทศศรีลังกานี้ไม่ได้ถูกสนับสนุนจากทุกฝ่าย จริงอยู่ว่า มีผู้สนับสนุนทั้งจากต่างประเทศเช่นกลุ่มภิกษุมหายานและพระหัวก้าวหน้าที่มีอยู่ในศรีลังกา แต่ฝ่ายอนุรักษนิยมที่มีอิทธิพลในสังคมก็ได้แสดงความไม่เห็นด้วยเช่นกัน ทำให้เรื่องภิกษุณีนี้มีทั้งฝ่ายที่เห็นด้วยและฝ่ายที่คัดค้าน ซึ่งกลุ่มที่คัดค้านนั้นแม้จะไม่ได้มีชื่อเสียงออกมาสู่ภายนอกมากนัก แต่ก็เห็นได้ว่า กลุ่มอนุรักษนิยมเช่นนั้นได้มีการกดดันด้วยกลไกด้านสิทธิพื้นฐานอย่างบัตรประชาชนหรือการที่ไม่ได้รับความสนับสนุนด้วยปัจจัย 4 ดังที่เห็นในข่าวจากต่างประเทศ ต่างจากภาพของภิกษุสงฆ์ได้รับการสนับสนุนจากประชาชน ลังกา แม้จะมีความขัดแย้งเช่นนี้ก็ตามแต่การที่คณะสงฆ์ศรีลังกาไม่มีการปกครองที่รวมศูนย์แบบมหาเถรสมาคมของไทย การบังคับเรื่องภิกษุณีจึงต่างจากของไทยที่มีคำสั่งของพระสังฆราชบัญชาห้ามไว้โดยตรง ถึงกระนั้นภาพของการสนับสนุนภิกษุณีศรีลังกาจากกลุ่มที่สนับสนุนในต่างประเทศและข่าวสารที่ผู้คนทั่วไปได้รับว่า มีการรื้อฟื้นภิกษุณีสงฆ์เถรวาทในศรีลังกาได้ก่อให้เกิดแรงกระเพื่อมออกไปสู่สตรีบางส่วนที่ต้องการออกบวชในพุทธศาสนาด้วย ดังเช่น ในประเทศไทย รศ.ดร.ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ไปบวชเป็นสามเณรีที่ศรีลังกา ก่อนจะบวชต่อมาเป็นภิกษุณี ภายหลังก็ได้มีผู้อื่นที่เจริญรอยตามและมีบางส่วนที่สามารถถึงขั้นที่สื่อมาได้ทำให้เรื่องการบวชภิกษุณีที่ลังกาเป็นที่รับทราบของประชาชนมากขึ้น แต่โดยรวมทัศนคติและการปฏิบัติต่อภิกษุณีในไทยไม่เปลี่ยนมากนัก การบวชภิกษุณีเป็นเรื่องต้องห้าม เพราะมหาเถรสมาคมไม่รับรองสถานะภิกษุณีว่า เป็นนักบวชในคณะสงฆ์ไทย

องค์ความรู้ใหม่

ภิกษุณีสงฆ์ในประเทศศรีลังกามีประวัติศาสตร์ยาวนานที่เริ่มต้นตั้งแต่การวางรากฐานพุทธศาสนาในประเทศนี้ ภิกษุณีสงฆ์ได้รับการก่อตั้งครั้งแรกในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ผู้ส่งพระนางสังฆมิตตาเถรีมาจากอินเดียเพื่อเผยแผ่พุทธศาสนาและก่อตั้งภิกษุณีสงฆ์ในศรีลังกา อย่างไรก็ตาม สถานการณ์เปลี่ยนไปเมื่อศรีลังกาต้องเผชิญกับการรุกรานโดยต่างชาติที่ไม่ได้นับถือพุทธศาสนา ทำให้ภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์เสื่อมสลายไป ไม่นานหลังจากนั้นพุทธศาสนาได้รับการรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่โดยคณะสงฆ์เถรวาทแต่ไม่มีการฟื้นฟูภิกษุณีสงฆ์กลับขึ้นมาอีก

ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 20 มีความพยายามในการรื้อฟื้นภิกษุณีสงฆ์ขึ้นมาโดยกลุ่มภิกษุสงฆ์บางนิกายที่เห็นถึงความสำคัญของการมีภิกษุณีสงฆ์ในพุทธศาสนา แม้ว่าจะมีการอุปสมบทให้ภิกษุณีสงฆ์ขึ้นมาใหม่และมีการสนับสนุนจากหลายฝ่าย แต่ก็ยังมีเสียงคัดค้านจากบางกลุ่มเช่นเดียวกัน ภิกษุณีสงฆ์ในปัจจุบันยังคงต้องเผชิญกับปัญหาขัดแย้งทั้งภายในและภายนอก เช่น การไม่ได้รับการรับรองสถานภาพอย่างเป็นทางการจากรัฐบาลศรีลังกาและการขัดแย้งระหว่างภิกษุสงฆ์ต่างนิกายกัน

วิถีชีวิตของภิกษุณีในประเทศศรีลังกายังไม่ได้รับสิทธิและความเป็นนิกบวชทุกประการเท่ากับภิกษุสงฆ์ การรื้อฟื้นภิกษุณีสงฆ์ยังคงเป็นประเด็นที่ต้องการการการสนับสนุนและการยอมรับจากทุกฝ่ายเพื่อให้ภิกษุณีสงฆ์สามารถปฏิบัติกิจของตนได้อย่างเต็มที่และมีศักดิ์ศรี นอกจากนี้ การให้ความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับภิกษุณีสงฆ์ยังเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความยอมรับและการสนับสนุนจากชุมชนพุทธศาสนิกชนทั้งในศรีลังกาและทั่วโลก

เอกสารอ้างอิง

- दनय प्रिषा पैम प्रसथी. (2565). *ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในประเทศศรีลังกา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ฉัตรสุมาลย์. (2551). *สืบสานและเติมเต็ม เรื่องราวของภิกษุณีวันวานและวันนี้*. เชียงใหม่: วนิดาเพรส.
- ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ (แปล). (2553). *คัมภีร์ทีปวงศ์*. นครปฐม: บริษัทส่งเสริมการค้า.
- พระมหาอุเทน ปัญญาปริทัตต์. (2558). *กรณีภิกษุณี*. กรุงเทพฯ: ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์.
- พระศรีปริยัติโมลี. (2542). *สตรีในพระพุทธศาสนา*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2553). *ตอบ ดร.มาร์ติน พุทธวินัยถึงภิกษุณี*. กรุงเทพฯ: หจก. สามลดดา.
- มนตรี สิริโรจนานันท์. (2562). *สตรีในพระพุทธศาสนา*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุมาลี มหณรงค์ชัย. (2562). *ภูมิปัญญาอินเดียโบราณ: ประวัติศาสตร์และปรัชญา ทางสายกลางแบบ พุทธพราหมณ์ เชน*. กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.
- วัชรระ งามจิตเจริญ. (2561). *พุทธศาสนาเถรวาท*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ธัมมบัณฑิตสามเณรี. (2544). *การสืบสายภิกษุณีสงฆ์ในศรีลังกา*. กรุงเทพฯ: บริษัท ส่องสยามจำกัด.

ธัมมบัณฑิต ภิกษุณี. (2547). *เรื่องของภิกษุณีสงฆ์*. กรุงเทพฯ: บริษัทเคล็ดไทยจำกัด.

Suvira Bhikkhuni. (2021). *Walking in the Sunshine of the Bhikkhunis*. Dehiwala: Buddhist Cultural Centre.

BBC ไทย. (11 กุมภาพันธ์ 2017). *รำลึกมาฆะ มารู้จักภิกษุณีที่ กม.ไทยไม่รับรอง*. สืบค้นเมื่อ 4 มิถุนายน 2567, จาก <https://www.bbc.com/thai/features-38941983>

ผู้จัดการออนไลน์, (28 กันยายน 2565). *“ภิกษุณีปลาย” รับลืมหืมตาว่า เป็นพระตอนไลฟ์ขายสบู่ โตคนปากแจ้วไล่ไปสัก เชือด “ศรีสุวรรณ” อาจจะมีแสงอยากฝากสบู่ไปให้ใช้*. สืบค้นเมื่อ 27 พฤษภาคม 2567, จาก <https://mgronline.com/entertainment/detail/9650000093340>

คมชัดลึก. (20 ธันวาคม 2557). *บวชภิกษุณีครั้งแรกที่เกาะยอ*. สืบค้นเมื่อ 27 พฤษภาคม 2567, จาก <https://www.komchadluek.net/amulet/198018>

TCIJ. (4 สิงหาคม 2560). *จับตา: คำชี้แจง พศ. 'คณะสงฆ์ไทยไม่อาจรับรองการบวชภิกษุณี'*. สืบค้นเมื่อ 27 พฤษภาคม 2567. จาก <https://www.tcijthai.com/news/2017/8/watch/7218>

สุรพศ ทวีศักดิ์. (30 กันยายน 2564). *ศาสนากับความเป็นมนุษย์: แพร่และภิกษุณีปลาย*. สืบค้นเมื่อ 27 พฤษภาคม 2567, จาก <https://prachatai.com/journal/2022/09/100766>

BSV Dhamma Talks. (27 February 2017). *Bhikkhuni Resurrection - The Revival of Bhikkhuni Ordination in Sri Lanka*. Retrieved February 2, 2024, from <https://www.youtube.com/watch?v=C-UNR6JnePA>

Susannah Price. (9 November 1999). *World: South Asia Sri Lanka's nuns make a comeback*. Retrieved May 29, 2024, from http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/493236.stm

Frances Harrison. (29 January 2004). *'Rebel' nuns battle monks' scorn*. Retrieved May 29, 2024, from http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/3431217.stm

Harvard divinity school. *The Ordination of Nuns in Sri Lanka*. Retrieved May 29, 2024, from <https://rpl.hds.harvard.edu/religion-context/case-studies/gender/ordination-nuns-sri-lanka>

BBC. (22 December 2019). *The nuns not recognised by Sri Lanka*. Retrieved May 29, 2024, from <https://www.bbc.com/news/av/world-asia-50877082>